

סיכום דיאלוג מדיני ישראלי-תורכי

יחסי ישראל-תורכיה ושינוי הפרדיגמה במזרח-התיכון

מיתוים והמכון למגמות פוליטיות גלובליות (GPoT Center)
איסטנבול, תורכיה; ספטמבר 2012

בספטמבר 2012 התקיים באיסטנבול [מפגש דיאלוג מדיני](#) בין מכון [מיתוים](#) למכון המדיניות התורכי [Global Political Trends \(GPoT\) Center](#), בשיתוף קרן פרידריך אברט. במפגש השתתפו ד"ר נמרוד גורן, ד"ר אלון ליאל, גב' ג'יידא רינאווי-זועבי, ומר אריק סגל. מהצד התורכי לקחו בו חלק ראשי GPoT Center, חוקרים, עיתונאים בכירים, שגרירים וגנרלים בדימוס. המפגש עסק בהשלכות האביב הערבי והמשבר בסוריה, ובסיכויים לשיקום יחסי ישראל-תורכיה. בשולי המפגש קיימו חברים מהמשלחת הישראלית פגישה עם איש אופוזיציה סורי השוהה בתורכיה, בתיווך תורכי.

במהלך המפגש נידונו [ממצאי סקר דעת קהל](#) שיזם מכון מיתוים (בביצוע מכון רפי סמית, 23-26 באוגוסט 2012), אשר הראה כי רוב בציבור הישראלי חושב שעל ישראל לנקוט פעולה למען שיפור היחסים עם תורכיה, ובכלל זה להתנצל על טעויות מבצעיות שקרו במהלך אירועי המשט כחלק מהסכם כולל לשיקום היחסים. הסקר הראה גם שרוב הציבור חושב ששיקום היחסים יתרום למערכה הבינלאומית שמנהלת ישראל כנגד איראן, ושמשלת ישראל אינה פועלת מספיק למען כך. ממצאי הסקר דווחו על ידי ערד ניר במהדורה המרכזית של [חדשות ערוץ 2](#).

המפגש עורר עניין תקשורתי רב בתורכיה, וסיכום עיקרי הכיסוי התקשורתי שלו בתורכיה מופיע בסיום מסמך זה. להלן הנקודות העיקריות שהעלו העמיתים התורכים במהלך הדיונים עימם:

א. הממד האזורי: השלכות האביב הערבי והמשבר בסוריה

מדיניות החוץ הישראלית הנוכחית מצטיירת בתורכיה ככזו שאינה רואה בישראל חלק מהמזרח-התיכון, שמוותרת על האפשרות להגיע לסיכומים ולהסכמים עם הגורמים השונים באזור, ושמתקשה לקבל את תהליכי השינוי במדינות ערב ואת המשטרים החדשים בהן.

ההנחה בתורכיה היא שכרגע הכדור נמצא במגרש הישראלי בכל הנוגע לשיקום היחסים הבי-לטרליים. הסירוב הישראלי להתנצל, מעלה שם את השאלה האם ישראל ויתרה למעשה על היחסים עם תורכיה. האם לאחר שנתיים של נתק, ישראל הגיעה למסקנה שהיא יכולה להסתדר בלי תורכיה, ומעדיפה להישען על בעלות הברית החדשות שלה - יוון, קפריסין, בולגריה ורומניה - למרות שהן מדינות שוליות וחלשות.

ישנה הבנה תורכית שהמתיחות וחוסר הוודאות במרחב האזורי מהוות גורם שיכול היה לקרב בין שתי המדינות. עם זאת, יש ספק בתורכיה אם במצב הנוכחי אכן יש לישראל ולתורכיה אינטרסים משותפים באזור - זאת לאור התגובה השונה בתכלית שלהן כלפי האביב הערבי וההבדלים המהותיים ביניהן בכל הנוגע לסוגיה הפלסטינית.

ניכר שישראל ותורכיה רואות את האזור דרך פריזמות שונות, אולי חוץ מהחשש המשותף שלהן מאיראן. לדברי התורכים, רק שינוי מהותי במדיניות-החוץ הישראלית יוכל ליצור אינטרסים משותפים אמיתיים בין המדינות. בנוסף, המחסור בערוצי תיאום, דיאלוג מדיני ושיתוף פעולה בין המדינות, מקשה עליהן לבחון יחדיו את המציאות האזורית המשתנה, להבין טוב יותר את עמדות הצד השני, ולהעביר מסרים ביניהן.

הדבר בולט בסוגיית סוריה. המשבר המתמשך בסוריה מציב קשיים לתורכיה ולממשלתה. זו הופכת לסוגיה בעלת חשיבות פוליטית ואסטרטגית עליונה עבור ההנהגה התורכית. לתורכים לא ברור מהי עמדת ישראל ביחס לסוריה – האם ישראל מעדיפה את המשך שלטונו של אסד, או את נפילתו ואת אי-הודאות שלאחר מכן, שעלולה להוביל לסוריה כאוטית יותר, ואולי אסלאמית יותר.

הנחה רווחת בתורכיה היא שישראל מעוניינת בהמשך שלטונו של אסד, ולכן בין תורכיה לישראל יש פער מהותי בסוגיה זאת. אם הגישה הישראלית היא אחרת, ותומכת בנפילת אסד ובפעולה בינלאומית נגד משטרו - חשוב שתורכיה תדע זאת. הדבר עשוי ליצור מרחב לשיתוף פעולה אסטרטגי חשאי בין המדינות וליצור אווירה פוליטית נוחה יותר לפתרון המשבר הישראלי-תורכי.

ב. הממד הבי-לטרואלי: יחסי ישראל-תורכיה

1. ניסיון הפיוס של 2011

כל דיון על אפשרות שיקום היחסים בין ישראל לתורכיה חוזר אחורה לקיץ 2011. אז הוחמצה הזדמנות מוחשית לשיקום היחסים. לדברי עיתונאי תורכי, ב-16 ביוני 2011 נחתמה טיוטת הסכם פיוס בין ישראל לתורכיה, על ידי יוסף צ'חנובר ואוזדמ סאנברק, נציגי שתי המדינות בוועדת החקירה של האו"ם (ועדת פאלמר). ההסכם הושג לאחר כשמונה חודשים של משא ומתן, ולפי גורם תורכי – זכה בזמנו גם לתמיכת נציג ראש הממשלה במשא ומתן, השר משה יעלון, שלאחר מכן התנגד לו. ראש הממשלה בנימין נתניהו בחר שלא לאמץ את ההסכם שגובש.

ההחלטה של ארדואן בזמנו למנות את [סאנברק](#) (דיפלומט ותיק ובכיר אשר אינו נמנה על המעגלים הקרובים לארדואן או על חברי מפלגתו) כנציגו לוועדת פאלמר, ואת [פרידון סינירליאולו](#) (בכיר במשרד החוץ ושגריר לשעבר בישראל) כנציגו למשא ומתן החשאי עם ישראל - העידה בעיני בני השיח התורכים על קיומו של רצון פוליטי אצל ראש ממשלת תורכיה בפתרון המשבר עם ישראל, למרות הכעס שלו על תקרית המשט. ארדואן בחר שלא למנות לתפקידים אלו בעלי קו נצי ביחס לישראל מקרב חברי מפלגתו.

ארה"ב קידמה ועודדה את המשא ומתן בין המדינות. היא הייתה מודעת לתוכן לתהליך, אם כי לא הייתה מעורבת במלאכת הניסוח עצמה. ארה"ב ציפתה מארדואן להסכים לנוסח מרוכך יותר מהתנצלות, וציפתה גם מנתניהו לגלות גמישות כלפי התורכים. בכל מקרה, ארה"ב לא הייתה מוכנה ללחוץ בפומבי על ישראל בנושא ונמנעה מלתמוך בנוסחאות לפתרון שישראל לא הסכימה להן.

מאז כישלון מהלך הפיוס של קיץ 2011, נדמה בתורכיה כי המשבר ביחסים קיבל ממד אישי, והפך למשבר בין הצמד נתניהו ואביגדור ליברמן לצמד ארדואן ושר החוץ אחמט דאבוטולו. הפיכת המשבר לפרסונאלי מערימה קשיים על פתרונו, אך מפיחה תקווה בתורכיה ששינוי בהרכב הממשלה בישראל לאחר הבחירות (ולו בתפקיד שר החוץ) יוכל להוביל לפריצת דרך.

2. המצב כיום

בסמיכות למפגש, התקבלו בתורכיה איתותים שעוררו דיון ציבורי על הסיכוי שמסתמן פתרון למשבר עם ישראל: [ההצהרות החיוביות של נתניהו](#) ביחס לתורכיה בראיון לג'רוזלם פוסט, [ההכרזה של ארדואן](#) על כך שנשלח אליו איש עסקים יהודי כמתווך, וסקר דעת הקהל של מיתווים שהראה על מגמות חיוביות בציבור בישראל. הדיון הציבורי בתורכיה נסוב סביב השאלות: מדוע חל שינוי בדעת הקהל הישראלית לטובת שיקום היחסים עם תורכיה? מה הסיכויים לשינוי במדיניות הישראלית ביחס למשבר? האם ישראל תתנצל? האם זה יקרה בקרוב ותחת אילו תנאים? ואלו השלכות צפויות להיות לבחירות הקרובות בישראל על היחסים עם תורכיה?

ניכר שכל התפתחות ביחסי ישראל-תורכיה מעוררת עניין רב בתורכיה, וזוכה לבולטות רבה יותר בתקשורת התורכית מאשר בזו הישראלית. ההתעניינות התקשורתית בסקר מיתווים ובמפגש הדיאלוג המדיני מעידה על רצון ונכונות

בתורכיה לנהל דו-שיח עם גורמים ישראליים ולנסות להבין טוב יותר את עמדותיה וכוונותיה של ישראל. עם זאת, התורכים עודם סקפטיים לגבי אפשרות שיקום היחסים בקרוב, תחת ממשלת ישראל הנוכחית.

ממד הזמן צוין כמרכזי. בקרב בני השיח ניכרה תחושת דחיפות. ככל שפתרון המשבר בין המדינות מתעכב, הוא הופך קשה יותר ויותר להשגה. סאנברק ביקש להעביר מסר ברור לציבור ולמקבלי ההחלטות בישראל, ולפיו נושא הזמן הוא קריטי. לדבריו, "אם לא יהיה פתרון בקרוב, יש חשש שהמשבר יגיע לנקודה בה יהיה בלתי-הפיך. הדברים מתקשים כמו אבנים. אסור לתת לזמן לעשות זאת. אם נאחר, ההבדלים בין המדינות יגברו ויאפילו על האינטרסים המשותפים. כבר לא נוכל להתגבר על כך, והדבר עלול להוביל להידרדרות נוספת ביחסים, שתסתום את הגולל על כל היוזמות לשיקום היחסים".

קושי הולך וגובר בפתרון המשבר הוא החלחול שלו מהרמה הפוליטית לרמה הציבורית. ההנחה בתורכיה היא שבעוד היחסים הרשמיים בין המדינות עוד ניתנים לתיקון, הרי שברמת הציבור הדבר הרבה יותר קשה. מעיד על כך גם הממצא בסקר מיתווים לפיו למרות הרוב הגדול בישראל לשיקום היחסים, מחצית מהציבור לא מתכוון לחזור לבקר בתורכיה גם אם יושג הסכם פיוס. התמיכה בשיקום היחסים נובעת כיום בעיקר ממניעים אסטרטגיים.

בתורכיה עוד לא התקיימו סקרי דעת קהל בנוגע לשיקום היחסים עם ישראל. בהיעדר נתונים, היו בני השיח התורכים חלוקים בדעותיהם לגבי מידת התמיכה בציבור התורכי בשיקום היחסים עם ישראל. עם זאת, הייתה הסכמה שיש יותר ויותר גישות אנטי-ישראליות בתורכיה, שמקורן בעיקר בחוגים הדתיים, ושהתמשכות המשבר מובילה מגזרים נוספים לאמץ גישות אלו.

ניכר הצורך בפעולת שיווק שתקדם את פתרון המשבר, ושתסביר לאזרחי תורכיה וישראל מדוע חשוב לשקם את היחסים ומהן דרכי פעולה אפשריות לשם כך. ואולם, בני השיח התורכים העידו שלאור מדיניות-החוץ הישראלית הנוכחית, קשה גם להם לחשוב על הטיעונים שישכנעו את הציבור התורכי, ושיצרו תמריצים לשיקום היחסים. הם הדגישו שבקרב ההנהגה הפוליטית בתורכיה אין כעת רצון פוליטי לשכנע את דעת הקהל התורכית בכדאיות שיקום היחסים עם ישראל. לדעתם, לא תתקיימנה פעולות מהותיות של דיפלומטיה ציבורית או קירוב לבבות מצד תורכיה עד שישראל תביע את נכונותה להתנצל על אירועי המשט.

3. הדרך לשיקום היחסים

התנצלות ישראלית, בנוסח כזה או אחר, היא תנאי לשיקום היחסים בין ישראל לתורכיה. ללא התנצלות לא תיתכן נורמליזציה ביחסים. זהו עניין מהותי לציבור התורכי כולו, ולא רק להנהגה או לתומכי ארדואן. חשיבותה של ההתנצלות היא גם כמעשה סמלי של מדינות ידידותיות שכנות. התורכים לא מבינים מדוע נמנעת ישראל מלהתנצל על הרג תשעת האזרחים. כל מדינה צריכה לדעתם להיות מוכנה להתנצל על דבר שכזה בפני ידידיה.

באשר לשאלת אופן ההתנצלות, נטען שאין הכרח שנתניהו יהיה זה שיביע את ההתנצלות. גם הנשיא פרס יכול להיות זה שיתנצל. פרס הוא נציג רשמי של המדינה, והוא העומד בראשה באופן סמלי. הוא גם דמות מוערכת בתורכיה ובעולם, ואם הוא יהיה זה שיתנצל - הציפייה היא שהדבר יהיה מקובל על ההנהגה התורכית. בעבר אף התנהלו שיחות על אפשרות שכזו.

קושי מרכזי בדרך לשיקום היחסים הוא שאלת המצור הישראלי על עזה. ההנחה בתורכיה היא שבסופו של דבר ישראל תתנצל ותסכים לשלם פיצויים לנפגעי אירועי המשט. השאלה היא מה לגבי התנאי השלישי שהציב ארדואן לשיקום היחסים - הסרת המצור. תנאי זה הוצג בעבר, אך הוסר במהלך המשא ומתן על טיוטת ההסכם ב-2011. כיום, חוזר עליו ראש ממשלת תורכיה בהתייחסויותיו הפומביות לשאלת היחסים עם ישראל.

האם ייסוג ארדואן מתנאי זה במקרה של התנצלות ישראלית, או שמא ימשיך להתעקש עליו וימנע את שיקום היחסים גם לאחר שתיאות ישראל להתנצל? חוסר הודאות בתשובה לשאלה זאת מובן בתורכיה כאחד הגורמים להתנגדות בישראל להתנצלות. ההנחה בקרב בני השיח הייתה שההתנצלות היא המפתח לשיקום היחסים ולא הסרת המצור על עזה. התנצלות ישראלית תאפשר להנהגה התורכית מרחב התגמשות בעניין המצור.

אם תהיה התנצלות, צופים התורכים שארדואן ימצא דרך לסגת בעניין המצור, ושהתקשורת התורכית תפעל לחנך את הציבור שהמצור כבר אינו עניין כה מהותי כשהיה. תורכיה תוכל להמשיך ולהביע אי-שביעות רצון ממדיניות ישראל כלפי עזה, אך תבהיר במקביל שזהו עניין שהצדדים צריכים לפתור בינם לבין עצמם. ייתכן גם שימוש בהגדרה רחבה של משמעות הסרת המצור - הרי מצור הוא עניין של פרשנות, וניתן לשחק עם הפרשנות בהתאם לרצון הפוליטי. עם זאת, יש הבנה שיש צורך להסדיר סוגיה זאת מראש, בערוץ אחורי או דרך מתווך, כדי שישראל תדע שהתנצלות אכן תוביל לשיקום היחסים ולא תגרור התעקשות תורכית על התנאי הנוסף של הסרת המצור.

בכל מקרה, הודגש שהתנצלות ישראלית תהיה תחילת תהליך שיקום היחסים ולא סופו. התנצלות לא תפתור הכול. הבעיות והמחלוקות בין ישראל לתורכיה תימשכנה, בייחוד בעניין עזה והפלסטינים, והמדינות יצטרכו ללמוד ולחיות איתם. תורכיה רגילה ביחסים מסוג אלה, עם מדינות כמו יוון וארמניה. התנצלות ישראלית ותשלום פיצויים יובילו לחזרה מידית של השגריר התורכי לישראל. ישראל ותורכיה יוכלו לחזור ולדבר זו עם זו בדרגים הגבוהים ביותר, גם בסוגיות ביטחוניות ואסטרטגיות, ולנסות ללבן את המחלוקות ביניהן בערוצים הדיפלומטיים המקובלים.

חימום מהותי ביחסים יתאפשר רק לאחר שתחול התקדמות בערוץ הישראלי-פלסטיני. לאורך ההיסטוריה קיימת תלות בין טיב יחסי ישראל-תורכיה למצב היחסים בין ישראל לפלסטינים. זהו המצב גם כיום. במפגש נטען שהתקדמות בתהליך השלום (גם אם בערוץ אחורי) או מהלך ישראלי חיובי בערוץ הפלסטיני ייצרו אווירה אזורית שתאפשר לתורכיה להביא להתקדמות אמיתית ביחסיה עם ישראל, מעבר ליחסים נורמליים-קריירים שצפויים לשרור בין המדינות לאחר שיושג הסכם הפיוס ביניהן.

עיקרי הכיסוי התקשורתי בתורכיה של מפגש הדיאלוג המדיני

[כתבת טלוויזיה \(בתורכית\)](#) הכוללת צילומים מהמפגש וראיונות עם ד"ר גורן, ד"ר ליאל ומר סגל
[ראיון טלוויזיוני של 20 דקות \(מדובר לתורכית\)](#) עם ד"ר גורן וגב' רינאווי-זועבי
[ראיון \(באנגלית\)](#) עם ד"ר גורן וסיכום ממצאי סקר מיתווים על יחסי ישראל-תורכיה
[מאמר דעה \(באנגלית\)](#) מאת העיתונאית בארג'ין אינאנץ'
[מאמר דעה \(בגרסה אנגלית\)](#) מאת העיתונאי סמי כהן
[מאמר דעה \(בתורכית\)](#) מאת העיתונאי קאדרי גורסל
[מאמר דעה \(באנגלית\)](#) מאת סילביה טיריאקי, סגנית מנהלת GPoT Center
[מאמר דעה \(בתורכית\)](#) מאת מנסור אקגון, מנהל GPoT Center
[כתבה \(בתורכית\)](#) מאת העיתונאי בורה באיראקטאר
[מאמר דעה \(בתורכית\)](#) מאת העיתונאי בורה באיראקטאר

CNN-Turk
 AHaber News
 Hurriyet Daily News
 Hurriyet Daily News
 Milliyet
 Milliyet
 GPoT Center
 Star
 EuroNews
 EuroNews